

MIEREN
en
ENKELE ANDERE EVERTEBRATEN

OP 13 ^T/_M 16 AUGUSTUS 2002

VAN

LANDGOED NEERCANNE

HET BEMELERBERGCOMPLEX

en

DE SINTPIETERSBERG

Peter Boer

INLEIDING

Zuid-Limburg kent een voor Nederlandse begrippen unieke mierenfauna. Er komen bovendien enkele mierensoorten voor die internationaal als bedreigd worden beschouwd.

Mijn doel was om enige dagen te speuren naar typische Zuid-Limburgse mieren en speciaal naar de internationaal belangrijke soorten.

Van 13 t/m 16 augustus 2002 bezocht ik Landgoed Neercanne, het Bemelerbergcomplex en de Sint Pietersberg.

Ik dank het Limburg Landschap voor het verstrekken van een vergunning. Een samenvatting van dit verslag is aangeboden aan het Natuurhistorisch Maandblad.

WERKWIJZE

De meeste waarnemingen zijn "op zicht" gedaan. Hierbij werd speciaal gelet op kleine veranderingen in de vegetatie welke duiden op de aanwezigheid van mieren. Verder werden enkele malen vermolmde takjes en takken geopend waarin mierenkolonies werden vermoed.

Op de Bemelerberg (29), op de kasteelmuur van Neercanne (5) en op en langs een weiland noordelijk van Landgoed Neercanne (17) werden buisvallen geplaatst. Het plaatsen van buisvallen gaat volgens een gestandariseerde methode. Langs een transect werden om de 10 meter buisvallen geplaatst. Bovendien werden in Landgoed Neercanne zes buisvallen opgehangen in oude eiken. De buisvallen waren gevuld met vruchtenwijn en werden na een dag gelegegd.

Zie voor een uitvoerige beschrijving van deze methode Boer (2000).

Van alle soorten mieren die in een transect zijn verzameld, zijn exemplaren bewaard. Deze bevinden zich thans in de collectie van de auteur. Een deel van de mieren zal opgenomen worden in de alcoholcollectie van het Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis te Leiden.

HET CANNERBOS

Amersfoort Coördinaten 174/314

De oude zomereiken langs de oostrand van het Cannerbos worden vrijwel alle bewoond door boommieren *Lasius brunneus* en bosslankmieren *Leptothorax nylanderi*.

Op de oude zomereiken in het bos werd gefoerageerd door bosslankmieren en gewone steekmieren *Myrmica rubra*.

Verder nam ik hier waar de bossteekmier *Myrmica ruginodis* en de pissebedden *Porcellio scaber* en *Oniscus asellus*.

WEILAND NOORDELIJK VAN HET CANNERBOS

Amersfoort Coördinaten 174.5 / 314.9 - 315.0

Door koeien begraasd weiland, oosthelling, lemig.

Algemeen waren hier de bruine renmier *Formica cunicularia*, de gele weidemier *Lasius flavus*, de wegmier *Lasius niger* en de moerassteekmier *Myrmica scabrinodis*. Andere hier waargenomen mierensoorten: de grauwwarte mier *Formica fusca*, de zandsteekmier *Myrmica sabuleti*.

Verder nam ik hier waar de oorworm *Forficula auricularia*, de limonadewespen *Vespula vulgaris* en *V. germanica* en mierpissebedden *Platyarthrus hoffmannseggii* welke zich bevonden in de nesten van de moerassteekmier.

WEGBERM MET ESSEN EN EIKEN TUSSEN WEILAND EN KIEZELSTENENWEG NOORDELIJK VAN HET CANNERBOS

Amersfoort Coördinaten 174.5 / 314.9 - 315.0

Zeer algemeen was hier de bosslankmier *Leptothorax nylanderi*. Andere mierensoorten die ik hier waarnam waren de bruine renmier *Formica cunicularia*, de gewone steekmier *Myrmica rubra*, de wegmier *Lasius niger* en de oprolmier *Myrmecina graminicola*.

Verder nam ik hier de volgende pissebedden waar: *Porcellio scaber*, *Philoscia muscorum*, *Oniscus asellus*, *Trichoniscus pusillus* en *Armadillidium vulgare*.

DE MUREN VAN KASTEEL NEERCANNE

Amersfoort Coördinaten 174 / 314

Op de westelijke ommuring van het kasteel, begroeid met klimop, foerageerden de grauwwarte mier *Formica fusca*, de bruine zaadmier *Tetramorium impurum* en er liep een boommier *Lasius brunneus*. Erg algemeen op deze muur waren de wegmier *Lasius niger*, de gewone steekmier *Myrmica rubra* en de in Nederland zeer zeldzame zwartbandslankmier *Leptothorax unifasciatus*.

Verder vond ik hier 3 exemplaren van de miljoenpoot *Choneiulus palmatus*.

In de oostelijke, vrijstaande muren die de oude boomgaarden/tuinen omgeven trof ik de gele weidemier *Lasius flavus* aan. Opmerkelijk voor een soort die in de bodem thuis hoort. De meest talrijke foerageerders op deze muren waren wederom de zwartbandslankmier, de gewone steekmier en de grauwwarte mier. Ook werden hier enkele wegmieren gezien. Opmerkelijk was de waarneming van de zeldzame gaststeekmier *Myrmica microrubra*.

SINTPIETERSBERG

Amersfoort Coördinaten 175 en 176 / 314 en 315

Zeer algemeen is hier de wegmier *Lasius niger*. Dit is het gevolg van het feit dat er erg veel in de bodem is gerommeld: afgegraven, opgehoogd, wegeaanleg, natuurherstel, enzovoorts. Andere algemene soorten zijn de bruine zaadmier *Tetramorium impurum*, de bruine renmier *Formica cunicularia*, de bosslankmier *Leptothorax nylanderi* en de gele weidemier *Lasius flavus*. Verder nam ik hier waar de duinrenmier *Formica lusatica*, de rode baardmier *Formica rufibarbis*, de zandsteekmier *Myrmica sabuleti*, de moerassteekmier *Myrmica scabrinodis*, de gewone steekmier *Myrmica rubra*, de boommier *Lasius brunneus*, de schaduwmier *Lasius umbratus* en de zeer zeldzame kleinoogweidemier *Lasius myops*.

Verder nam ik hier de volgende pissebedden waar: *Porcellio scaber* en *Philoscia muscorum*, de oorworm *Forficula auricularia* en de gallen *Diplolepis rosae*, *Andricus quercuscalicis*, *A. fecundator* en *Biorhiza pallida*.

BEMELERBERG

Amersfoort Coördinaten 181 / 317

Rondom de "grotten" waarin de schapen overnachten

Elke keer dat de schapen tegen de mergelwanden aanschurken erodeert de Bemelerberg wat. In het neergedwarrelde mergelstof vond ik met moeite wat kuiltjes van mierenleeuwen *Euroleon nostras*. De betredingsdruk langs de wanden is te hoog voor een bloeiende mierenleeuwenpopulatie op deze plek.

De schapenuitwerpselen eutrofiëren de vegetatie onderaan de berg. De mierenfauna geeft aan dat het op deze plek armoedig gesteld is: slechts gewone steekmieren en gele weidemieren. Op het niet geeutrofiëerde deel, de schrale hellingen, huist daarentegen een veelheid aan soorten.

Zeer algemene soorten zijn hier de gele weidemier *Lasius flavus* en de gewone steekmier *Myrmica rubra*. Andere algemene soorten zijn het mergeldraaigatje *Tapinoma erraticum*, de mergelmier *Lasius alienus*, de bruine renmier *Formica cunicularia*, de zandsteekmier *Myrmica sabuleti*, de kokersteekmier *Myrmica schencki*, de bruine zaadmier *Tetramorium impurum* en de diefmier *Solenopsis fugax*.

Hier en daar vond ik de oprolmier *Myrmecina graminicola*, de grauwwarte mier *Formica fusca*, de duinrenmier *Formica lusatica*, de moerassteekmier *Myrmica scabrinodis*, de wegmier *Lasius niger* en de bosslankmier *Leptothorax nylanderi*. Een keer vond ik hier de humusmier *Lasius platythorax*, de rode baardmier *Formica rufibarbis*, de bossteekmier *Myrmica ruginodis*, een mannetje van de gaststeekmier *Myrmica microrubra*, een wijfje van de glanzende houtmier *Lasius fuliginosus* en de zwartbandslankmier *Leptothorax unifasciatus*.

Verder zag ik er zandhagedissen *Lacerta agilis*, een hazelworm *Anguis fragilis*, de gallen *Biorhiza pallida*, *Andricus kollari*, *A. quercuscalicis*, de limonadewesp *Vespula germanica*, de miljoenpoot *Cylindroiulus caeruleocinctus*, de pissebedden *Philoscia muscorum*, *Amadillidium vulgare* en mierpissebedden *Platyarthrus hoffmannseggi* in nesten van de gewone steekmier.

GROEVE KOEBERG BIJ CADIER EN KEER (BEMELERBERGCOMPLEX)

Amersfoort Coördinaten 182 / 315

Ook hier was de gewone steekmier *Myrmica rubra* dominant. Verder nam ik hier waar de gele weidemier *Lasius flavus*, de grauwwarte mier *Formica fusca*, de bruine renmier *Formica cunicularia*, de behaarde slankmier *Leptothorax acervorum*, de humusmier *Lasius platythorax*, de bossteekmier *Myrmica ruginodis* en een wijfje van de moerassteekmier *Myrmica scabrinodis*.

JULIANAGROEVE BIJ CADIER EN KEER (BEMELERBERGCOMPLEX)

Amersfoort Coördinaten 182 / 315

De gewone mierenleeuw *Euroleon nostras* was hier aanmerkelijk talrijker dan bij de Bemelerberg. De betreding door schapen langs de wanden was hier veel minder opvallend. Dank zij de begrazing heeft ook hier de gele weidemier een ideaal leefgebied.

Zeer algemeen waren ook hier de gewone steekmier *Myrmica rubra* en de gele weidemier *Lasius flavus*, zwartgrauwe mieren *Formica fusca*, maar ook de bruine zaadmier *Tetramorium impurum*. Op diverse plekken vond ik zandsteekmieren *Myrmica sabuleti*, mergeldraaigatjes *Tapinoma erraticum* en bruine renmieren *Formica cunicularia* en wegmieren *Lasius niger*. Tweemaal vond ik een kolonie van de zeldzame staafmier *Ponera coarctata*. Beide malen onder kiezelstenen, dus nimmer onder mergelbrokken. En beide malen vlak bij de nestingang van de zandsteekmier. Eenmaal vond ik de bosslankmier *Leptothorax nylanderi*, de zwarte zaadmier *Tetramorium caespitum* (in zand, bovenop de rand van de groeve), de glanzende houtmier *Lasius fuliginosus*, de boommier *Lasius brunneus* en de humusmier *Lasius platythorax*,

Verder vond ik hier diverse malen mierpissebedden *Platyarthrus hoffmannseggi*, steeds in nesten van de gewone steekmier, de pissebed *Porcellio spinicornis* en de hooiwagen *Dicranopalpus ramosus*.

OUDERE LITERATUUR OVER DE MIEREN VAN DE BEMELERBERG

Mabelis (1984) noemt grofweg dezelfde soorten voor de Bemelerberg als die ik vond. Zijn waarnemingen zijn waarschijnlijk alleen gebaseerd op zichtwaarnemingen. Een aantal door Mabelis gevonden soorten heb ik niet gevonden. Dit heeft te maken met het feit dat Mabelis zeer waarschijnlijk een groter oppervlak heeft bezocht, gedurende een langere periode en mogelijk over verschillende jaren. Hoewel, het lijkt er op dat voor de verschillende publikaties, steeds dezelfde gegevens zijn gebruikt. In de publikaties van Mabelis staat nergens welke inventarisatiemethode is toegepast en op welke data is geïnventariseerd.

Enkele soorten heeft Mabelis niet kunnen noemen, omdat deze na 1984 als nieuwe soort zijn beschreven. Dit betreffen de humusmier *Lasius platythorax* en de duinrenmier *Formica lusatica*. Humusmieren werden toentertijd gedetermineerd als wegmieren *Lasius niger* en duinrenmieren als rode baardmieren *Formica rufibarbis*.

Zeer waarschijnlijk onjuist is zijn determinaties van de moerassteekmier *Myrmica scabrinodis*. Mabelis noemt deze soort algemeen, terwijl hij de zandsteekmier *Myrmica sabuleti* zeer zeldzaam noemt. Ik vond vooral zandsteekmieren op de Bemelerberg. Uit verschillende publicaties van Mabelis is op te maken dat hij deze steekmieren niet altijd juist determineerde.

Mabelis noemt de bruine zaadmier *Tetramorium impurum* niet, terwijl hij de zwarte zaadmier *Tetramorium caespitum* vrij zeldzaam noemt. Ook hier geldt dat Mabelis een onjuiste determinatie heeft verricht. Mergelbodems zijn typische habitats voor bruine zaadmieren. Ze zijn in dit gedeelte van Zuid-Limburg algemeen.

Tenslotte: Mabelis noemde in 1983 acht mierensoorten op de kalkgraslanden van de Bemelerberg. In 1984 noemde hij voor de gehele Bemelerberg (inclusief bos??) twintig mierensoorten.

bronnenlijst

Boer, P., 2000. Mieren van het Nationaal Park De Hamert (en de Bergerheide). Verslag (aanwezig in het archief van het Limburgs Landschap en de bibliotheek van de Nederlandse Entomologische Vereniging).

Mabelis, A.A., 1983. De invertebratenfauna van de Zuidlimburgse kalkgraslanden. Mieren (Hymenoptera: Formicidae) - II. Natuurhistorisch Maandblad 72 (2): 33-37.

Mabelis, A.A., 1983. Kunnen mieren ons leren kalkgraslanden te beheren? Publ. Natuurhist. Gen. Limburg XXXIII (1-2): 13-17.

Mabelis, A.A., 1984. De Mieren van de Bemelerberg. Publ. Natuurhist. Gen. Limburg XXXIV (1-5): 76-80.

Mabelis, A.A. & J.C.F.Mabelis-Jonkers., 1978. Verspreiding van mieren in kalkrijke gebieden van Zuid-Limburg (Hym., Formicidae). Entomologische Berichten 38: 165-168.

Peter Boer
Gemene Bos 12
1861 HG Bergen NH
telfax 072 5896202
pboer07@freeler.nl

2 december 2002

De auteur van dit verslag houdt zich van harte aanbevolen voor aanvullingen en open aanmerkingen met betrekking tot dit verslag.